

Cumhuriyet Kuşağının Not Karnesi

Bütün Dünya

Mayıs 2003

İsmail Hakkı Tonguç

Eğitimci

Bulgaristan'da Silistre ili, Totrakan ilçesi Tataratmaca köyünde 1893 yılında doğdu. •Babası Kırım göçmenlerinden Silistre savunmasına katılmış Hacı Veli oğlu İdris, Annesi Dobruca Türkleri'nden Vesile'ydi. •İlkokulu köyünde okudu. •1904 yılında, Silistre Rüştüye'sine kayıt oldu. •1907 yılında mezun oldu. •1908 yılında, üst öğrenime gidemediği için 5 yıl babasına tarım işlerinde yardım etti. •1914 yılında, annesi onu okuması için İstanbul'a gönderdi. •Kastamonu Öğretmen Okulu'na parasız yatılı öğrenci olarak alındı. •1916 yılında, kısmen yürüyerek geldiği Kastamonu'dan İstanbul Öğretmen Okulu'na nakledildi. •1918 yılında mezun oldu. Yirmi arkadaşı ile birlikte Almanya'ya öğrenim için gönderildi. •1918 yılının Eylül ayından 27 Nisan 1919'a dek Karlsruhe, Ettlingen'deki Öğretmen Okulu'nda bulundu. 1919'da savaşın sona ermesi nedeniyle yurda geri çağrıldı. Öğrenimini yarım bırakarak arkadaşlarıyla İstanbul'a geri döndü. •Eskişehir Öğretmen Okulu resim-el işleri ve beden eğitimi öğretmenliğine atandı. •1921 yılının Ağustos ayında Ankara hükümeti onu eğitimini tamamlaması için Almanya'ya gönderdi. •Almanya Karlsruhe Baden Güzel Sanatlar Okulu ve Güzel Sanatlar Akademisi, Beden Eğitimi Enstitüsü'nde okudu. •1922 yılında, yurda döndü. •Konya Öğretmen Okulu'na atandı. •Ankara ve Adana illerinde görev yaptı. •1925 yılında, mesleki eğitim kurumlarında incelemeler yapması için Avrupa'ya gönderildi. Altı ay boyunca Fransa, İngiltere ve Almanya'daki mesleki eğitim kurumlarını inceledi. Özellikle Almanya'daki Kır Eğitim Yurtları ve Leipzig Deney Okulları ilgisini çekti. •Leipzig Elisheri Öğretmen Okulu'ndaki iş eğitimi seminerine katıldı. •Münih'te ünlü Alman Eğitimci Kerschensteiner ile görüştü. •Çalışmalarını tamamlayarak Türkiye'ye geri döndü. •Ankara Öğretmen Okulu resim-el işleri ve beden eğitimi öğretmenliğine atandı. •Hazırladığı, kırsal bölgelerde eğitim yeniliklerini belirten "Avrupa Meslek Mekteplerine Dair" başlıklı raporunun özeti Maarif Vekaleti Mecmuası'nda yayımlandı.

di. •1926 yılında, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati tarafından Milli Eğitim Bakanlığı ders araçları ve gereçleri müze müdürlüğü görevine getirildi. •İlköğretim müfettişleri ve öğretmenleri için “İş İlkesine Dayanan Öğretim Kursu”nu düzenledi. Yabancı uzmanlarla birlikte ders verdi. •MEB Yapı Komisyonu başkanlığı görevini üstlendi. •Başta Gazi Eğitim Enstitüsü ve birçok yeni okul binasının yapımını gerçekleştirdi. •1927 yılında, ilkokul öğretmeni Nafia Kâmil ile evlendi. •1928 yılında, yaşamını ve yapıtlarını gün ışığına çıkararak kamuoyu ile paylaşan oğlu Engin Tonguç doğdu. •1931 yılında, yüz yüze görüşme yaptığı ünlü Alman eğitimci Kerschensteiner’in “Öğretmenin Ruhu ve Öğretmen Yetiştirme Meselesi” adlı yapıtını çevirdi. •1932 yılında, “Resim-El İşleri ve Sanat Eğitimi” adlı kitabı yayımlandı. •1932-1933 yılları arasında, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü’nü açtı. Burada görev yapacak öğretmenlerin Almanya’da öğrenim görmelerini sağladı. •Cumhuriyet’in 10’uncu Yılı Kutlama Komisyonu üyeliğine seçildi. •Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü onun yönetiminde Ankara’da açık hava sergileri açtı. İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nde Eğitim Sergisi düzenledi. •CHP’nin amblemi olan Altı Ok bu bölümde çizildi. Gazi Mustafa Kemal, enstitüye gelerek çalışmalar için teşekkür etti. •Köy Enstitülerinin ilkelerinin ipuçlarının yer aldığı “İş ve Meslek Terbiyesi” adlı kitabı yayımlandı. •1934 yılında, Soyadı Yasası ile Tonguç soyadını aldı. •Reşat Şemsettin Sırer ile birlikte hazırladıkları “Almanya Maarifi” kitabı çıktı. •Gazi Eğitim Enstitüsü müdür yardımcılığı görevini üstlendi. •1935 yılında, Saffet Arıkan MEB görevine getirildi. Bakanın isteği ile Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne atandı.

Saffet Arıkan’a sunduğu “İlköğretim ve Eğitim Meselesi” başlıklı 35 sayfalık rapor gerçekleri göz önüne serdi. İleriyeye dönük çalışmalar için ana ilkeleri belirledi. •1936 yılının Nisan ayında Atatürk’ün çavuş ve onbaşılardan küçük köyler için eğitmen yetiştirilmesi önerisinin uygulanabilirliğini araştırmak için Kayseri, Çorum, Yozgat, köylerinde araştırmalar yaptı. •Temmuz ayında ilk eğitmen kursu 84 adayla Eskişehir Mahmudiye’de açıldı. •İkinci çocuğu Yalın doğdu. •İlk kursu bitiren eğitmenler köylerde staja başladı. •1937 yılında, Köy Eğitmenleri Yasası çıktı. •“Köy Enstitüleri’nin kurulmasıyla ilgili ana ilkeleri aydınlatan muhtıra” olarak nitelendirdiği önemli raporunu Saffet Arıkan’a sundu. Bu raporun ışığında İzmir-Kızıllı ve Eskişehir-Çifteler’de köy enstitülerinin prototipi olan Köy Öğretmen Okulu açıldı. •1938 yılında, Bulgaristan, Macaristan ve Almanya’ya ilköğretim örgütlerini incelemeye gönderildi. •“Köyde Eğitim” adlı yapıtı çıktı. •Köy Eğitmen Kursları, Köy Öğretmen Okulları’nın İdaresi Yasaları çıkarıldı. •“Canlandırılacak Köy” adlı ya-

pıtının ilk baskısı yapıldı. •1940 yılında, Köy Enstitüleri Yasası TBMM'de kabul edildi. Yasa çıkar çıkmaz 14 yerde açılmış olan okullar köy enstitüsü adını aldı. •1942 yılında, Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Yasası TBMM'de kabul edildi.

Temmuz-Ağustos aylarında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yurt içi gezilerine katıldı. İnönü ondan Köy Enstitüsü sayısını kısa zamanda 60'a çıkarmasını ve birkaç yıl içinde iki yüz bin tarımcı yetiştirme konusunu incelemesini istedi. Tonguç, "beş yılda 200 bin tarımcı yetiştirilmesi"ni ön gören bir raporu İnönü'ye ve yetkililere sundu. •1944 yılında, ikinci oğlu 8 yaşında öldü. Acısını yüreğine gömerek bir hafta sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu toplantısına katıldı. Kurul Tonguç'un sunduğu rapor ve açıklamalara dayanarak İlköğretim Seferberliği'nin hükümet politikası yapılmasını kararlaştırdı. •1944-1945 yılları arasında ders yılında küçük birer köy enstitüsü olan, köylerde orta öğrenim düzeyinde teknik ve mesleki öğrenimi sağlayacak 258 Köy Bölge Okulu açıldı. •Tonguç, "İlköğretim Kavramı" kitabını yayımladı. •İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden alındı. Talim Terbiye Kurulu üyeliğine atandı. •1949 yılında, Tonguç, Ankara Atatürk Lisesi Orta Bölüm resim-ış öğretmenliğine atandı. •Arkadaşları ile birlikte boş durmayarak Öğretmen Ansiklopedisi hazırlamaya girişti. •1951 yılında, TBMM gizli oturumunda Şemsettin Sırer ve Tefrik İleri Tonguç'a ve köy enstitülerine ağır bir saldırıya geçti. Tonguç kendisini ve köy enstitülerini savunurken üretkenliğini de sürdürerek "Resim-İş Dersleri" adlı yapıtını yayımladı. Ancak kitaba adını koymadı. •1952 yılında, alanında öncü bir çalışma olan "Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü" yayımlandı. Bu yapıta da adlı konamadı. •1953 yılında, emeklilik işleminin yapılmasının istedi. 11 gün sonra emeklilik işlemi yapıldı. 31 yıl 3 aylık fiili hizmetten sonra emekli oldu. •1956 yılında, Avrupa gezisine çıktı. İsviçre'de Pestalozzi ile ilgili yerleri ve Pestalozzi Çocuklar Köyü adlı eğitim kuruluşunu gezip inceledi. •Hastalandı. Hamburg Tıp Fakültesi'nde tedavi gördü. •Üç gün sonra 23 Haziran 1960 tarihinde yaşama veda etti. •Hazırladığı "Pestalozzi Çocuklar Köyü" kitabı yayımlandı. •1962 yılında, Fuat Gündüzalp ve Rauf İnan'la birlikte çevirdiği "Pestalozzi ve Devrim" kitabı çıktı. •1976 yılında, "Mektuplarıyla Köy Enstitüsü Yılları" okurlarıyla buluştu. •1995 yılında, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı kuruldu. •Hasan Âli Yücel, köy enstitüleri, İsmail Hakkı Tonguç'un yapıtlarını yayımlamaya başladı. •1997 yılında, "Kitaplaşmamış Yazıları"nın birinci cildi çıktı. •17 Nisan 1997'de, oğlu Engin Tonguç, tüm yönleriyle babasını anlattığı "Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)" adlı kitabı okurla buluşturdu. •

sağlık personeli yetiştireceklerdi. Kültür derslerinin yanısıra, tarım öğretilecek, onların yapıcılık, marangozluk, demircilik, biçki dikiş gibi zenaatlardan birinde ustalaşması sağlanacaktı.

Köy enstitüleri Anadolu'nun verimli topraklarında bir bir açmaya başladı. Tonguç, Anadolu yollarına düşmüş, enstitülerin kurulacağı yerleri belirliyor, bir gün Antalya, Aksu'da, bir gün

temlerden birisi de, öğretmenlerle yaptığı mektuplaşmalardı. O ıssız köylerde, büyük özveri ve inançla çalışan yüzlerce öğretmenin, sıkıntılarını ve sevinçlerini paylaşan "Tonguç Baba"sı olmuştu.

Bütün Dünya'nın Eylül 2002 sayısında, bu bölümün sayfalarının konuğu olan Sebahattin Eyüboğlu, Tonguç'u şöyle anlatıyordu:

"Köy enstitülerinin gerçekleşmesinde İnönü, Yücel ve Tonguç

Savaştepe Köy Enstitüsü'nden bir grup öğrenci keman çalışması sırasında

Isparta, Gönen'de, Malatya'da, Çiftelerde ikinci Kurtuluş Savaşı veriliyordu adeta.

Yapılan çalışmalarını denetlemek için, Tonguç sık sık köylere gidiyor ve bunları belgelemek için fotoğraflar çekiyordu. Onun iletişimi için kullandığı en etkili yön-

adları birbirinden ayrılmaz. Ama bu işte en büyük yükü ve sorumluluğu Tonguç'un sırtlanmış olduğu da su götürmez. Devletin verdiği harcı yoğuran odur... Devletin verdiği imkanları tek damlasını boşa harcamayan Tonguç, her örülen duvarın, her kazılan toprağın yanibaşında durur gibiydi. Ama gözetlemek, çalışmaya zorla-

mak için değil, güven, umut ve sevinç vermek için! Tonguç'la birlikte taş taşımak türkü söylemek gibi tatlı gelirdi insana. Ne mutlu Tonguç'la çalışmış olanlara!"

Köy enstitüleri, Tonguç Baba'nın yönetiminde, kızlı erkekli söylenen bir türkü oldu. Kilometrelerce öteden getirdikleri, su kanelarıyla, bağlar, bahçeler kurup ulu çınarlar yetiştirdiler. Pişirdikleri tuğlalarla kurdukları okulları

yetiştirdiler. Bu türküyü hep bir ağızdan söylediler. Paylaştılar, paylaştılar... Acıları dindi, sevgileri çoğaldı.

Tonguç'un ömrünü adadığı bu çalışmaların yaşama geçmesi, onun için en büyük ödül olacak, şu anısını da biraz gururlanarak anlatacağı:

"Adana'nın kazalarının birin-

Çifteler Köy Enstitüsü kız öğrencileri inek sağmasını öğreniyorlar.

nı, getirdikleri elektrik ışığı ile aydınlattılar. Hayvan beslediler, sütünü sağdılar, peynir yaptılar. Kitaplık kurdular, şiir, oyun, öykü yazdılar, tiyatro sahnelediler. Resim, heykel yaptılar. Tüm bir günün yorgunluğunu, mandolin, saz eşliğinde söyledikleri türkülerle, halaylar çekerek atılar. Pek çok aydın, yazar, ressam, müzisyen

de, bir Milli Eğitim müdürlüğüne beş Köy enstitülü gelmişti, müdürle konuşurlarken yangın çıktı. Koca hükümet konağında enstitülülerden başka kimse kalmadı. Enstitülüler yangını söndürdü, sonra kaymakamın evinde çay içmeye çağrıldılar."•

SongulSaydam@butundunya.com.tr

Oğlu Dr. Engin Tonguç,
babası İsmail Hakkı Tonguç'u anlatıyor

BABAM İSMAİL HAKKI TONGUÇ

•Dr. Engin Tonguç - *Bütün Dünya*•

Tuna boyu, bir Rumeli köyü. Okuma, yazma ve öğretmen olma tutkusuyla dolu bir köy çocuğu. Ailesini geçindirebilmek için iş gücü olarak çocuklardan yararlanmak zorunda olan bir babanın karşı çıkmasına karşın, bir sabahın alacakaranlığında tek desteği olan anasının uğurlamasıyla İstanbul yoluna düştü genç köylü. Orada yardım için başvurduğu hemşehrililerinden bir Osmanlı paşasının kendisine kapıyı göstermesi üzerine "Görürsün sen, parası olmayan

okur mu, okumaz mı? Babalarımız cahil kalmışlar, fakir düşmüşler... Benim gibi çocukların zahmetsiz okumaları için ömrümün sonuna kadar çalışacağım" diyerek başkaldırdı genç. Ve kendi girişimi ile Maarif Nazırı Şükrü Bey ile konuşmayı başarıp, Kastamonu Öğretmen Okulu'na (daha sonra İstanbul Öğretmen Okulu) parasız yatılı öğrenci olmayı başardı.

Birinci Dünya Savaşının başladığı gün Kastamonu'ya doğru yola çıktı, yaya giderken ilk kez karşılaştığı Anadolu gerçeği ile çarpıldı:

1918'de öğretmen okulunu bitirdi. Öğrenimini sürdürmek üzere yirmi arkadaşıyla Almanya'ya gönderildi. Ama savaş sona erdi ve birkaç ay sonra geri çağrıldılar.

Ilk öğretmenliğe Eskişehir Öğretmen Okulu'nda adım attı. 1919 yılının sonbaharıydı. İşgal yılları... İnönü Savaşları'nda öğrenciler ile birlikte cepheden gelen yaralıları istasyondan hastaneye taşımakla görevlendirildi:

resim-el işi işlikleri kurdu. Okul sergileri açtı. Öğrencilerini kırlara götürdü. Doğayı tanıtmaya çalıştı. Konyalı bir öğrencisi onun hakkında daha sonra şöyle dedi:

“İdealist olduğu kadar da gerçekçi, genç bir öğretmen kuyruklu yıldız gibi çakıp geçti.”

1925 yılı Mart ayında mesleki eğitim konusunda inceleme yapmak üzere Avrupa'ya gönderildi. İngiltere, Fransa ve Almanya'yı dolaştı. Özellikle Almanya'da iş eğiti-

Beşikdüzü Köy Enstitüsü erkek öğrencileri balık kurutma çalışmasında

Eskişehir düşerken Ankara'ya çağrıldı. Öğrenimini tamamlaması için yeniden Almanya'ya gönderildi. Ankara hükümetinin bu en zor günlerinde öğretmene ve eğitime verdiği değer olağanüstüydü.

Almanya'dan dönüşte Ankara, Konya ve Adana'da Öğretmen Okullarında resim-iş ve beden eğitimi öğretmenliği yaptı. Buralarda

minde uygulanan Kır Eğitim Yurtlarından ve Leipzig Deney Okullarından çok etkilendi. Dönüşte verdiği rapor Maarif Mecmuası'nda yayımlandı.

Yeni bakan Mustafa Necati onu Adana'dan getirdi. Çok önem verdiği bir bölümü kurması için bakanlık yöneticileri arasına kattı. Kurulacak olan kısa adıyla Maarif

Vekaleti Müzesi ve Ders Araçları Merkezi uygulamalı derslerinin ve iş eğitiminin tüm okullarda yaygınlaşması için gerekli ders araç, gereçlerini sağlayacaktı. Ayrıca kendisine Gazi Eğitim Enstitüsü Resim İş Bölümü'nü kurma görevi de verilecekti. 1933'te Ankara'daki

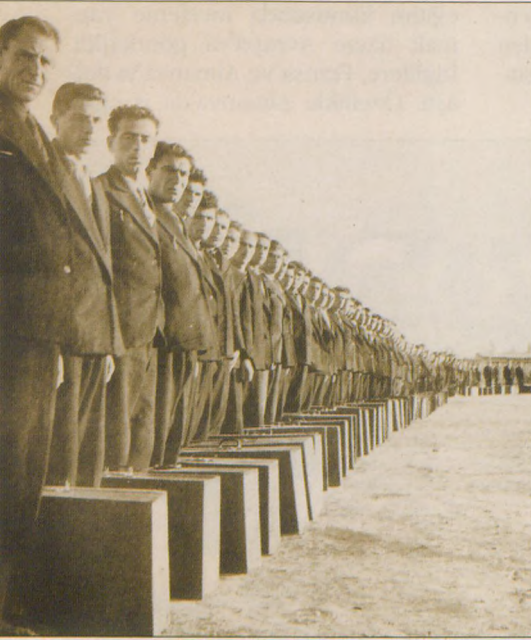
atılımlar için bir araç olarak mı kullanılmalıdır?"

"Tek başına eğitimin gücü nedir?"

Klasik eğitimcilerde bunların yanıtları doyurucu değildir. Ona göre gerek ekonomistler, gerekse eğitimcilerin kendi alanlarının sorunları içinde birbirinden kopuk olarak bocalamakta olmaları eğitimdeki başarısızlığın nedeniydi. 1933 yılında yayımladığı "İş ve Meslek Terbiyesi" kitabında köy enstitüleri sisteminin ipuçları vardı.

1935'te Atatürk tarafından ilköğretim sorununu çözmek için bakanlığa getirilen Saffet Arıkan onu İlköğretim Genel Müdürlüğü'nün başına getirdi. Köylerde yaşayanların yüzde seksenbeşi okuma yazma bile bilmemekteydi. Atatürk askerliklerini onbaşı ve çavuş olarak yapmış olanların kısa süreli kurslardan geçirilerek küçük köyler için "Eğitmen" olarak yetiştirilmelerini istemekteydi. Bunun uygulanabilirliğini araştırmak için köylere çıktı, deneyler yaptı. Kendiliğinden köy çocuklarına okuma yazma öğreten çavuşlarla karşılaştı. Bir gözlemi çarpıcıdır:

Kurtuluş Savaşı konulu bir dene dersi yapmasını bir çavuştan istedi. Çavuş savaşı anlattı ve tanımladı: "Gelir, girer herif senin topraklarına, ananı bacını keser, çocuklarını süngüler, ekinlerin ezip geçer, tüm insanları aç bırakır..." dedikten sonra yarisından

Eğitmen Kursu'nu bitirip görev yerlerine gitmek üzere kurstan ayrılan eğitimciler kendi yaptıkları tahta bavullarıyla

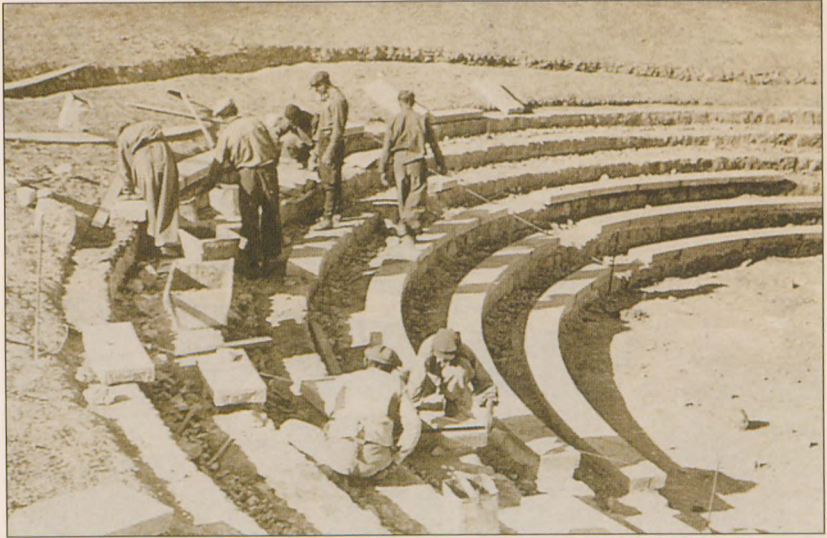
Onuncu Yıl kutlamalarını bu bölüm düzenledi.

Artık düşüncelerini içeren yazılar ve kitaplar yayımlamaya başlamıştı. Mesleğe girdiğinden beri kafasını kurcalayan sorular vardır:

"Eğitim başlıbaşına bir amaç mıdır, yoksa toplumsal değişim ve

kopmuş kolunu sıyırıp gösterdi. Konuşmasını sürdürdü "... Odu-
muz, ocağımız bedava kalmadı bi-
ze. Ne kanlar döktük, ne canlar
verdik. Ta eskiden beri, bu yolda
ne erler yitirdik Aklınızı başınıza
alın. Güçlü olun. Yurdun bekçili-
ğini iyi yapın!" Tonguç "Bir savaş
alanını tüm renkleriyle öylesine
gözümüzün önüne serdi ki, o gü-
rültünün, o yangının ortasında-

"Öğretimde öğrenci etkinliği,
yönetime katılma, özyönetim,
okuma-tartışma özgürlüğü, gü-
dümlü ideolojik eğitimin yapılma-
ması, eğitimde süreklilik, prog-
ramda esneklik ve yeterlilik, çevre
ve toplumla bütünleşme, birim
olarak küme, karma eğitim,
laik eğitim, uygulama ve deney
okulu çalışmaları, ekonomik de-
ğeri olan üretime dönük ama bi-

Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğrencileri açık hava tiyatrosu yapıyorlar

miş gibi geldi bize..." dedi.

Eğitmen uygulaması başladı. Binlerce eğitmen yetişecek ve bunlar onbinlerce köy çocuğunu okutacaklardı. Sonradan Köy Enstitülerine öğrenci olarak gidenlerin bir çoğunu bu eğitmenler yetiştirdi. Köy enstitülerine giden yol açılmıştı.

Köy enstitülerinin kuramcısı ve uygulayıcısı olarak Tonguç, oralarda şu ilke ve yöntemleri uygulayacaktı:

linçli ve bireysel yetenekleri ve kişiliği geliştirecek iş eğitimi, sistemde sürekli değişim ve yenileme, olanak eşitliği, meslek seçiminde özgürlük."

Ona göre Köy enstitüsü bir okul değildir. Bir yaşam ortamı, özlenen bir toplum modelinin yaşandığı bir toplumsal birimdir. Hatta başlangıçta ad ola-

rak "Köy Eğitim Yurtları" demeyi düşünmüştü.

Bu doğal ortamda eğitilecek çocuktaki yaratıcılık, gizli güç ortaya çıkacaktır. Köyüne gidecek öğretmen bu modeli gerçekleştirmenin öncülüğünü yapacaktır. Ama bu tek başına yeterli değildir. Çünkü: "Köy meselesi... Mihaniki bir surette köy kal-

Enstitüsü'ne gitti. En çok ağaçların büyüklüğüne şaşıtı. Bir tek çalının bulunmadığı o sırt şimdi koruluk gibiydi. Enstitüyü bozmuşlar ama ağaçları yok edememişlerdi.

Doğa direnmişti. Orada tüm yaşamında iki şeyden pişmanlık duyduğunu söyledi:

"Köy Enstitüleri'nin sayısını 20'den 60'a çıkaramamış olmak ve daha fazla kız öğrenciyi buralara

Keşirtepe Köy Enstitüsü yapımında çalışan enstitüelü öğrenciler

kınması değil, anlamlı ve bilinçli bir şekilde köyün içten canlandırılmasıdır. "... Toprakla insan, vatandaşla iş, servetle vatandaş arasındaki ilişkiler uyumlu bir şekilde kurulmayacak olursa, genel yaşamın akışına yol olan bütün kanallar tıkalı kalmaya mahkumdur... Bu sorunları oldukları gibi kabul ederek köylüyü sadece okutmaktan ne kazanabiliriz..."

Ölümünden 12 gün önce 14 yıldır gitmediği eski Hasanoğlan Köy

alamamak. Ona göre köylerde anaların yeri eğitim bakımından çok önemliydi. Belki de o alacakaralık sabahta kendisini öğrenime uğurlayan anasını anımsamıştı.

İ. Hakkı Tonguç, 23 Haziran 1960'ta, ilerideki yıllarda oluşan üzücü olayları görmediği için mutlu öldü.

Tüm yaşamı boyunca çizgisinden sapmamış ve düşüncülerinden, inançlarından ödün vermemiştir. •

Köyden gelen çocuklardan bir grup köy enstitüsündeki ilk günlerinde

ANADOLU'NUN RÖNESANS GÜNEŞİYDİ, O

•M. Cavit Alpaslan - *Bütün Dünya*•

Onu, birkaç satır ya da sayfaya sığdırarak anlatmak çok zor. Onun için, biraz kendimi anlatacağım. Çünkü beni ben yapan oydu. Yunus'un dediği gibi, "Bir ben var benden içeru." Ben onu hiç görmedim, ama benliğimin içindeki hep oydu. Köy enstitülerinde yetişmiş ben ve benim gibi yüzlerce insana, o kişilik vermişti. Barınacağımız konutları bizler yapmıştık. Sürüp, ekip, biçerek yiyeceğimizi kendimiz üretmiştik. Yönetime ortak olmuşuk. Kitaplarla beynimizi beslemiştik. Oradan aldıklarımızı, köylerimize götürmüştük. Elbette ki bu, öyle kolay olmamıştı. Ulus bağımsızlığı, üreten, etkin, bilinçli insanlarla korunabilirdi ancak. Biz, ona çalıştık. Tonguç'un enstitülerin-

de o eğitimi almıştık. İşte onun içindir ki; İ. Hakkı Tonguç ismi, köy enstitüleri ile özdeşleşmiştir.

Köy enstitülerine gidiş ve dönüşümüze kısaca değinirsem, neden böyle dediğimi biraz daha aydınlatmış olurum sanırım.

Yıl 1947, Eylül'ün son günleriydi. Kimi yaya, kimi açık kamyonlarda ve üçüncü mevki trende, bir haftalık yorucu ve çileli bir yolculuktan sonra Akçadağ istasyonunda indik. Biz, iki kişiydik. Bizim yaşlarımızda kırk-elli kişi daha inmişti trenden. İstasyonda, gri-haki elbise- li, başları tıraşlı enstitü öğrencileri vardı; bize ilgi gösterdiler ve rehberlik yaptılar. Birlikte, düz, stabilize bir yola vardık. Yolun başındaki, üstünde Akçadağ Köy Enstitüsü, Kuruluş 17 Nisan 1940 yazılı koca-

man kapıdan geçip öğrenci kalabalığıyla birlikte ilerlediğimiz zamanki manzara görülmeye değerdi. Kıl şalvarlı, beyaz dokuma kaba gömleklili ve çoğu çarıklı ya da yalınayak, 12-15 yaşlarında kırk-elli çocuk. Kiminin saçtı hiç makine ve makas görmemiş, kimileri yalnızca tepesinde bir tutam saçlı, bir tel ipliğini çeksen bin yamalı dökülen çocuklar. Kimileri, omuzlarında heybe taşıyan babalarıyla yürüyorlardı. Bir-iki tane kız vardı; onlar da babalarıyla gelmişlerdi. Uzun saçla-

*Kızılçullu Köy Enstitüsü'nde
iki kız öğrenci*

rı iki örgülüydü, üstlerinde eski Nazilli basmasından giysiler vardı. Yolun hemen kenarındaki bahçelerde, tüm ağaçlar geometrik sıralıydı. Fidanlıklar, yaşlarına göre düzgün evleklere ayrılmıştı.

Öğrenci-öğretmen, birlikte yaptıkları binalar, atölyeler, elektrik santalleri ve tarımsal alanlarda birlikte ürettikleri tüketim maddeleriyle, yurdumuzu aydınlatmaya hazırlanıyorlar.

Okula vardık. Kayıt işlemleri tamam olanlara, giysi ve ayakkabıları verildi. Sonra da hamama götürüldük. Orada, berber saçlarımızı kesti. Tertemiz yıkandıktan sonra giysilerimizi giydik ve öğrenci olduk! Günlerce, peynir ve helva eklemekle karnımızı doyurabilmiş, hanlarda kuru yerde yatmıştık. O gün bizi yemekhaneye götürdüler; onar kişilik masalarda yerimizi gösterdiler; her birimize yarım ekmek, birer tabak ve çatal verdiler. Karavanalarda pirinç pilavı, karnıyarık ve lokma tatlısı vardı. Paylaşarak yedik. O mutluluğu nasıl anlatabilirsiniz ki! Çatalkaşık nasıl kullanılır, ayrı kaptaki yemek nasıl yenilir, ilk kez orada gördük ve öğrendik.

Yıl 1952, Akçadağ Köy Enstitüsü. Sınavlarımız bitmiş ve öğretmen olmuştuk. Üzerimizde Bursa Merinos Fabrikası'nın lacivert ya da siyah renkteki kumaşından elbise, beyaz poplin gömlek, elbiselere uygun kravat ve parlak ayakkabılarımızla sağlıklı, pırıl pırıl öğretmenler... Köylere gideceğiz, karanlıkla savaşaacağız! İşte geliştiki ve dönüştiki görüntü... İşte Tonguç!

17 Nisan 1940 tarihinde, 3803 Sayılı yasa ile köy enstitüleri kuruldu. Türkiye, yirmibir eğitim bölgesine ayrıldı. Enstitüler, bu bölgelerin merkezlerinde ve 600-1000 dönümlük alanlara, köy ve arazi özelliklerine uygun biçimde kuruldu. İleri eğitim ilkelerinin uygulandığı bu yerlere köylerden, ilkokulu bitiren sağlıklı ve zeki öğrenciler getirildi. Köy Enstitüleri'nin yapı planları; kışla ve yatılı okul özelliği taşımayan ellışer kişilik kümelerin tüm

gereksimini karşılayacak biçimde (derslik, yatakhane, banyo, öğretmen evi, atölyeler, kitaplıklar, müzik ve resim-iş dersanelerini kapsayan) ayrı ayrı yapılar olarak uygulanmıştı. Spor alanları, yüzme havuzları, basımevleri, dokumacılık, dikey-nakış atölyeleri, tarımsal teknoloji tesisleri, fidanlıklar, ahırlar vb. bölümler, iyi bir mimari planla geniş araziye yerleştirilmişti.

Köy enstitülü öğrenciler uygulamalı askerlik dersi için gittikleri Malatya Hava Alayı'nda

Alanlarda belirtilen yapılar, her köy enstitüsünde toplanan biner kişilik öğrenciler tarafından yapılmıştı. Burada görev alan müdür, öğretmenler ve teknik elemanlar, öğrencilere rehberlik yaparak kısa zamanda çadır köylerden modern yapılar üretmişti. İşte Tonguç!

Anadolu'nun yangın yerine dönmüş kavruk bozkırlarında; planlı, yeşil, renk renk güller ve çiçeklerin yettiği, kaldırım taşı düzgün geometrik yolları birbirine bağlanmış,

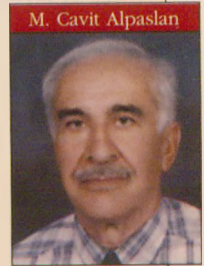
kırmızı çatılı, taş duvarlı binalarıyla canlı, aydınlık siteler oluşturulmuştu. Anadolu'daki köy enstitülerinde, ancak büyük kentlerde görülebilen elektrikli aydınlanma kullanılıyordu. Bu aydınlanma, dalga dalga büyüterek yirmibir bölgeyi etkilemiş; yirmibir bölge de bütünleşerek kalınan bir Türkiye oluşturmuştu. Buradan yetişen onyediy bin kişilik irfan ordusu ile, Anadolu'da bir

şeyler olmuştu: Bin yıldır kaderine terk edilmiş insanlara canlılık, coşku gelmişti. Köylerden sanatçılar, bilim adamları, yöneticiler, politikacılar çıkmış; Türkiye, tüm dünyaya örnek olmuştu. İşte Tonguç!

Köy enstitülerini yıkanlar ve Tonguç'u yok etmek isteyenler de yok artık. Kimse, onların mezarlarını bile bilmiyor. Ama Tonguç, hep gündemde, hep aramızda, hep aklımızda, hep anılarımızda... Hakkında, binleri bulan makale ve yapıt var. Tüm dünya, onu bizden de iyi tanıyor. •

Bu Yazının Yazarıyla Tanışın

1932 yılında Elazığ'ın Ağın ilçesinde doğdu. İlkokulu Ağın'da tamamladıktan sonra 1952 yılında Akçadağ Köy Enstitüsü'nü bitirdi. 14 yıl çeşitli yerlerde ilkokul öğretmenliği yaptıktan sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü'nü bitirerek İlköğretim Müfettişi oldu. 1981 yılında, Ankara'da emekli oldu. Halen, çeşitli dergi ve gazetelere yazılar yazmaktadır. •

M. Cavit Alpaslan

